

Vergelijkende methoden vergeleken

Roger Henke

Verschenen in *Sociale Wetenschappen*, 1998, vol 41(4), p.8-23.

Samenvatting

De vraag die een gebruiker van internationaal vergelijkend onderzoek moet kunnen beantwoorden om de onderzoeksresultaten in kwestie op hun waarde te kunnen beoordelen is "met welke doelstelling is welke vraag hier precies op welke wijze beantwoord". Hoewel ieder fatsoenlijk onderzoeksverslag natuurlijk een expliciet antwoord op deze vraag zal bevatten is het vaak moeilijk te beoordelen of de gepresenteerde koppeling tussen doelstelling, vraag en methode een juiste, een goede, of de enige mogelijke is. Natuurlijk bestaat er een uitgebreide literatuur over de methodologie van vergelijkend onderzoek. Belangrijke invalshoeken daarin zijn 1. de definiërende: welk onderzoek zou vergelijkend genoemd moeten/mogen worden, 2. de typologiserende: welke vergelijkende onderzoeksstrategieën kan men onderscheiden, en 3. de technische: aan welke vereisten moet het toepassen van een bepaalde strategie voldoen. Dit artikel poogt niet een samenvatting, laat staan synthese van die literatuur te geven maar kiest een andere uitgangspunt. Hier wordt beargumenteerd dat een simpele kruistabel van onderzoekseenheid, eigenschappen van die eenheid en te beantwoorden vraag als methodenanalyse kader kan dienen. Niet alleen kan het dienen ter analyse van een specifiek onderzoeksverslag, het biedt ook een goed raamwerk om de genoemde methodologische literatuur te ordenen. De auteur is schatplichtig aan Charles Ragin en Howard Becker voor de hier gepresenteerde ideeën.

Summary Comparative Methods Compared

The literature on the methodology of comparative research is extensive. Major perspectives are focussed on 1. Definitions: which research should be called comparative? 2. Typologies: what comparative research strategies can be identified? And 3. Techniques: what are the conditions for the proper use of a particular strategy? This article does not try to summarize, let alone synthesize this body of literature but opts for a different approach. It is argued that a simple cross table of the unit of analysis, the properties of that unit and the research question at hand can be used as a frame for analyzing (comparative) methods of analysis. The author is tributary to Charles Ragin and Howard Becker for the ideas presented.

Een reconstructie van het ontstaan van dit artikel

De ontstaansgeschiedenis van dit artikel begint met de post-doctorale cursus methoden van internationaal vergelijkend onderzoek die de onderzoeksschool Arbeid, Welzijn en Sociaal-economisch Bestuur in 1997/1998 organiseerde. Bij de meesten, zo ook bij mij, baseerde zich de interesse om aan zo'n cursus mee te doen, op eigen ervaring met het doen van vergelijkend onderzoek. Je moet daarbij vele methodologische keuzes maken. Allen zijn we daarbij vertrouwd geraakt met een klein gedeelte van de uitgebreide methodologische literatuur op dit terrein. Maar niemand van ons kon zich beroepen op een volwaardige academische socialisatie als internationaal vergelijkend onderzoeker. Zo'n socialisatie is bijna nergens op te doen. Zoals Richard Estes opmerkt "No problem... has hindered comparative welfare research more than the continuing world-wide shortage of competently trained comparative investigators... unfortunately only a few programs have been organized to respond to this pressing... need" (p.1).

Ondanks vertrouwen in de methodologische keuzes die we in eigen praktijk gemaakt hebben en nog steeds maken deelden we toch het gevoel eens wat te moeten doen aan die lacune in onze kennis.

De vraag die aan dit artikel ten grondslag ligt is gaandeweg gegroeid uit de confrontatie met een divers pakket, door verschillende experts uitgezochte literatuur op deel terreinen van internationaal vergelijkend onderzoek. Lezend, luisterend en discussiërend kreeg wat eerst niet meer als een weinig concrete maar sterk beleefde interesse was, concreter vorm. Ik zal vast geen uitzondering zijn met mijn meestal pas geleidelijk uitkristalliserende leerdoelen als ik een cursus of bijscholing volg. Gaande de rit, ondergedompeld in de materie, in gesprek met een groot aanbod van concepten en voorbeelden lukt het pas de achterliggende vragen te formuleren: Hoe verhoudt zich deze diversiteit aan verschillende benaderingen, technieken, typologieën en definities tot de specifieke methodes waar ik mee werk? Hoe krijg ik greep op de diversiteit zodat ik er systematischer gebruik van kan maken in het opzetten van verder onderzoek, of het beter beoordelen van onderzoek van anderen?

Zo hardnekkig dit soort ontwikkeltrajecten zich altijd weer blijken te moeten afspelen, zo eenvoudig zijn dat soort processen achteraf gezien te herkennen. Natuurlijk, als je je realiseert hoe breed het veld is waaruit de literatuur waar je al vertrouwd mee bent afkomstig is, roept dat snel de behoefte aan overzicht, ordening en praktijkbetrokkenheid op. Nu is het literatuurpakket voor een cursus als deze natuurlijk al uitgekozen op overzicht en bevat dus veel klassieke artikelen waarin een synthetisch beeld geschetst wordt van (internationaal) vergelijkend onderzoek. Het blijkt echter dat als je de vraag stelt hoe zich de diversiteit aan verschillende benaderingen, technieken, typologieën en definities tot de specifieke methodes waar je mee werkt verhoudt, als je je afvraagt hoe je dit kunt gebruiken in het opzetten van verder onderzoek, of het beter beoordelen van onderzoek van anderen, dan vraag je om een instrument van algemener aard dan hetgeen deze specifieke literatuur te bieden heeft. Het werd me duidelijk dat het meer voor de hand lag m'n beoordelingsinstrument in heel algemene teksten over het doen van onderzoek te zoeken dan in specifieke literatuur over "vergelijkend onderzoek". Ik ben uitgekomen bij een tekst, bedoeld om studenten te introduceren in de wereld van empirisch onderzoek "Tricks of the Trade; how to think about your research while you're doing it" van Howard Becker (1998). Daarin wordt een specifiek methodisch (van oorsprong

wiskundig) instrument, de waarheidstabel (truth tabel), ten tonele gevoerd, dat, zo zal ik betogen, als basis kan dienen voor het ordeningskader dat gezocht wordt.

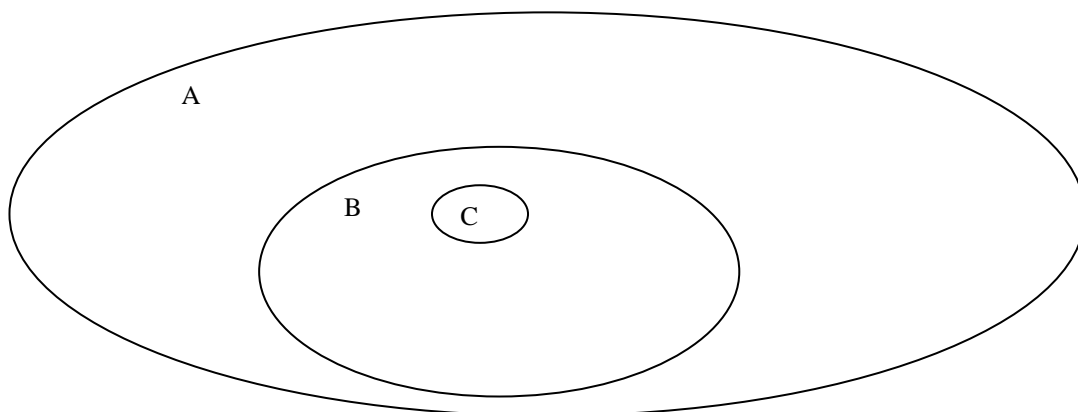
In onderstaande presentatie worden achtereenvolgens de volgende stappen gezet. Allereerst beschrijf ik de gangbare invalshoeken in de specifieke literatuur over vergelijkend onderzoek. De beschrijvingen illustreren mijn stelling dat deze invalshoeken een onderlinge samenhang vertonen die kenmerkend is voor een "disciplinair discours" en zij illustreren waarom men elders moet zoeken om een geschikt analyse kader te vinden. Vervolgens introduceer ik genoemde tekst van Howard Becker die het basisidee van een bruikbaar methodenanalyse kader bevat. De rest van dit artikel wordt besteed aan een beschrijving van dit kader, aangevuld met voorbeelden van zijn toepasbaarheid.

Gangbare invalshoeken in de literatuur

Wat voor soort overzichten wordt eigenlijk geboden? Zonder enige pretenties een uitputtende classificatie te bieden valt op dat in de meeste literatuur de nadruk ligt op (een combinatie van):

- A. Definitie: welk onderzoek zou vergelijkend genoemd moeten/mogen worden;
- B. Typologie: welke vergelijkende onderzoeksstrategieën kan men onderscheiden,
- C. Techniek: aan welke vereisten moet het toepassen van een bepaalde strategie voldoen, hoe los je een bepaald probleem bij toepassing van een bepaalde techniek op, etc.

Met een beetje fantasie zijn deze invalshoeken te visualiseren als drie binnen elkaar liggende Venn-diagrammen waarbij de buitenste lijn A het discours representeert waarin de "vergelijkende" methode afgezet worden tegen andere methoden, de volgende lijn B het universum van verschillende vergelijkende technieken omvat, en de binnenste lijn C de discussie over één bepaalde techniek voorstelt.

Figuur 1

Definities

In een veel aangehaald artikel van Arend Lijphard in *Comparative Political Studies* "The comparative-cases strategy in comparative research" (1975) presenteert hij een typologie van wetenschappelijke methoden waarbij de "vergelijkende methode" binnen het geheel van niet-experimentele methoden afgezet wordt tegen de "statistische methode" (die ik verder de multivariate methode zal noemen) en de case

study. Hij definieert de vergelijkende methode als "...the method of testing hypothesized empirical relationships among variables on the basis of the same logic that guides the statistical method, but in which the cases are selected in such a way as to maximize the variance of the independent variables and to minimize the variance of the control variables" (p.164).

In Lijpharts redenering wordt dit vrij expliciet gepresenteerd als "second best". De standaard is de multivariate methode. Zijn stelling is dat er slechts één logica van onderzoek is. Deze logica veronderstelt om in multivariate analyses tot valide resultaten te kunnen komen een bepaalde minimum verhouding tussen aantallen cases (de N) en aantallen variabelen. In de praktijk wordt een onderzoeker vaak geconfronteerd met een situatie van "many variables, small N". Als je de situatie wilt ombuigen richting de minimum verhouding die de standaard behoeft kun je cases toevoegen of het aantal variabelen verminderen. Vaak is het toevoegen van cases geen optie. De controle die op basis van het verminderen van variabelen bereikt kan worden (in case studies gewoonlijk door matching nagestreefd) is echter problematischer dan de controle door middel van (partiële) correlaties in statistische analyse. Vandaar "second best".

Een ander voorbeeld in deze definiërende categorie is het werk van Charles Ragin. Ragin heeft een aantal vaak geciteerde publicaties op zijn naam staan waarin hij een bepaalde onderzoeksmethode, Qualitative Comparative Analysis (QCA) presenteert als de gulden middenweg tussen case study onderzoek en grootschalig survey onderzoek (Ragin 1987, 1994a, 1994b). Hoewel zijn driedeling exact overeenkomt met die van Lijphard, en bovendien op dezelfde manier gefundeerd wordt (vanuit de verhouding tussen aantallen cases en aantallen variabelen; zie 1994a, p.49), komt hij tot een volledig andere definitie waarin vergelijkend onderzoek gebaseerd is op een fundamenteel andere logica dan statistisch onderzoek: "Comparative researchers examine patterns of similarities and differences across a moderate number of cases (p.105)...In quantitative research, the focus is on differences in levels and how different variables like income and education covary across [usually many, many] cases. In comparative research, by contrast, the focus is on diversity-patterns of similarities and differences"(p.107).

Gegeven dat dit niet de enig mogelijke voorbeelden zijn van elkaar schijnbaar tegensprekende definities stelt zich de vraag hoe om te gaan met deze diversiteit. De meest voor de hand liggende optie, kies er één uit, laat de rest voor wat ze zijn, is tevens de minst aantrekkelijke. Ik grijp even terug naar de ontstaansgeschiedenis van dit artikel: startpunt van de hele exercitie was immers niet de keuze van een specifieke methodische benadering, die had eenieder al gevonden, maar juist de behoefte aan een kader waarbinnen verschillende mogelijke keuzes in onderling verband beoordeeld kunnen worden.

Typologieën

In hun artikel "The uses of comparative history in macrosocial inquiry" (1980) maken Theda Skocpol en Margaret Somers onderscheid tussen drie verschillende soorten vergelijkend (historisch) onderzoek. Naast een strategie van onderzoek die zij "macro-causale analyse" noemen worden "parallele demonstraties van theorie" en "het contrasteren van contexten" beschreven en geïllustreerd met empirische studies die laten zien dat iedere strategie gebaseerd is op een eigen logica. Zoals Ragin in zijn definitie multivariaat onderzoek afzet tegen vergelijkend onderzoek in termen van de

gehanteerde onderzoekslogica, maken deze auteurs dus binnen de categorie vergelijkend onderzoek onderscheid tussen verschillende onderzoekslogica's. Deze logica's hebben bijvoorbeeld consequenties voor de keuze van casussen en voor het soort bewijsvoering dat eraan gekoppeld kan worden. Skocpol en Somers beargumenteren vervolgens dat ieder van de drie verschillende logica's bepaalde kenmerken deelt met ieder van de andere twee. Macro-causale analyse en parallelle demonstraties van theorie hebben gemeen dat beide strategieën van onderzoek gericht zijn op verklaring. Macro-causale analyse deelt met het contrasteren van contexten dat voor beide vergelijking over casussen intrinsiek is aan de strategie. En in zowel parallelle demonstraties van theorie als in het contrasteren van contexten wordt eenzelfde theoretisch concept of thema toegepast op alle casussen.

Een ander voorbeeld van de typologiserende invalshoek is Dogan and Pelassy's "How to compare nations" uit 1984. Zij geven een hele lijst van verschillende typen van vergelijking, niet onderscheiden op basis van eigen logica's maar op basis van vormkenmerken: één enkel land is het uitgangspunt, twee landen worden vergeleken, meerdere gelijksoortige landen worden vergeleken, meerdere zeer verschillende landen worden vergeleken. Tevens onderscheiden zij vergelijkingen naar hun doel: hebben zij classificatie tot doel (in termen van een dichotomie of een typologie) of hebben zij verklaring tot doel (in termen van een dynamisch model).

Het moge duidelijk zijn dat ik hier niet geïnteresseerd ben in de *beste* typologie; waar het om gaat is dat deze voorbeelden illustreren dat verschillen in definities en in typen niet een, twee, drie op een zelfde noemer te brengen zijn.

Technieken

Tot slot zijn er artikelen waarin een bepaalde methodische benadering centraal staat. Dit soort artikelen is natuurlijk het eenvoudigst te herkennen en alleen écht interessant als de keuze al is gemaakt. Soms worden ze ingeleid met een definiërende of typologiserende intro waarin de methode in kwestie gepositioneerd wordt in een groter geheel. Bijna al het werk van Ragin bijvoorbeeld begint met definiërende inleidingen en stapt dan over naar geïllustreerde uitleg van de methodologie die hij Qualitative Comparative Analysis (QCA) noemt (bv Ragin 1987, 1994a, 199b). Maar in termen van de zoektocht naar een kader waarbinnen verschillende mogelijke methodische keuzes in onderling verband beoordeeld kunnen worden is deze categorie van literatuur, de binnenste cirkel (zie figuur 1), het minst voor de hand liggende aanknopingspunt.

Disciplinair discours

Het is geen wereldschokkende observatie maar de visuele weergave (in figuur 1) van de onderlinge verhouding tussen de soorten literatuur die specifiek betrekking hebben op (een) methode(n) van vergelijkend onderzoek maakt opvallend duidelijk hoe typisch "disciplinair" het karakter van deze invalshoeken is. Een tekst voor propadeuse studenten van Charles Ragin, "Constructing Social Research", begint met het beschrijven van de eigenheid van sociale wetenschap in de context van andere manieren om de sociale werkelijkheid te representeren (zoals het werk van schrijvers, documentaire makers en journalisten). Het belangrijkste element in die beschrijving is de mate waarin de producten van sociale wetenschappers onderdeel zijn van een "...set of loosely connected, ongoing conversations about abstract ideas with other social scientists and social thinkers" (p.25). En veel van die "losjes

verbonden conversaties" staan in het licht van de verdediging van een disciplinair territorium (zie voor een aardig verhaal hierover Frijhoff 1997). Dat is precies wat we aantreffen in het literatuur corpus over vergelijkende methodologie. Men grenst het territorium af van andere disciplines, in eigen huis krijgen alle kamers een eigen identiteit, en tot slot is de precieze inrichting van iedere kamer onderwerp van gesprek.

Een methodenanalyse-kader

Gevolg is in ieder geval dat het wetenschappelijk debat dat voorzien is van het label "vergelijkende methodologie" (zie Frijhoff, p. 24) definities, overzicht, typologieën, syntheses en wat dies meer zij niet genereert vanuit het perspectief van iemand die onderzoek wil kunnen beoordelen. Als je nadenkt over eigen onderzoek of het werk van anderen streef je kort en krachtig geformuleerd duidelijkheid na over de vraag met welke doelstelling welk probleem hier precies op welke wijze beantwoord is. Duidelijkheid daarover is een solide uitgangspunt voor het soort vervolgvragen (is de gepresenteerde koppeling tussen doelstelling, vraag en methode een juiste, een goede, of de enige mogelijke is) die slechts beantwoord kunnen worden door de gebruikte methode te plaatsen in een breder kader van alternatieve mogelijkheden.

Howard Becker voor undergraduates

Howard Becker's "Tricks of the trade. How to think about your research while you're doing it" (1994) geeft in de ondertitel reeds aan dat het vanuit dit toepassingsperspectief geschreven is. Zoals eerder gezegd, het is een introductie in de wereld van empirisch sociaal-wetenschappelijk onderzoek doen. Voordat ik verder in ga op de inhoud wil ik nog een kanttekening plaatsen bij het elementaire niveau van de tekst en de achtergrond van het onderwijs waar ze voor geschreven zijn. Undergraduates in het Angelsaksische onderwijssysteem, de doelgroep van deze publicatie, zijn veel minder discipline gebonden dan de meesten van onze propadeusestudenten. Het schrijven voor zo'n publiek van geïnteresseerde (nog) leken, voor wie de kennismaking met sociaal-wetenschappelijk onderzoek bij jouw boek zou kunnen ophouden nodigt uit tot het stellen van heel fundamentele vragen: "wat is nou de kern, het onderscheidende, van deze tak van sport". Het soort vragen waarvan we allen "weten" dat ze gedurende de rest van een (onderzoekers)carrière regelmatig opnieuw gesteld zouden moeten worden, maar die in de praktijk van de territoriumdisputen zelden meer aan de orde komen.

Becker laat in zijn boek zien dat een door Charles Ragin ten behoeve van diens Qualitative Comparative Analysis aan de combinatorische wiskunde ontleende instrument, de waarheidstabel, een breder toepassingsbereik heeft dan QCA alleen. Hij bespreekt naast QCA twee andere methoden die "...seem to differ considerably. But...beneath the superficial differences lies a common logic and method" (p.212). En zijn stelling is dat "The three groups of tricks are best understood by seeing them as differing ways of working with a truth table..." (p.212).

De stelling die ik in dit artikel wil verdedigen is dat alle onderzoek te begrijpen is in termen van de elementen waaruit een waarheidstabel is opgebouwd. En daarmee is een algemeen kader gegeven voor het in onderling verband bezien van verschillende methoden van onderzoek. Maar ik wil geenszins pretenderen dat het in deze tekst aangereikte denkraam over sociaal-wetenschappelijk onderzoek het enig mogelijke, het voor alle doeleinden meest geschikte, of altijd bruikbaar is. De bedoeling reikt niet verder dan dit instrument onder de aandacht te brengen als een uitgangspunt voor het

stellen van goede vragen over hetgeen precies aan de orde is in (internationaal) vergelijkend onderzoek. Ik kan u alleen maar aanraden de proef op de som te nemen en de artikelen in dit nummer van Sociale Wetenschappen ermee te lijf te gaan.

De waarheidstabel

De waarheidstabel wordt als onderzoeksinstrument voor hetgeen hij definieert als "comparatief onderzoek" (typologisch onderscheiden van kwalitatief onderzoek enerzijds en kwantitatief onderzoek anderzijds) uitgebreid behandeld door Ragin. In Becker wordt de waarheidstabel ten tonele gevoerd als visuele representatie van de logica die ten grondslag ligt aan allerlei vormen van hetgeen hij "combinatorial thinking" noemt

Wat is een waarheidstabel precies? Het is een klassiek logisch hulpmiddel om alle mogelijke combinaties van een set van eigenschappen weer te geven (en typen te creëren). In abstracte vorm ziet een waarheidstabel er als volgt uit, waarbij de enen en nullen de aanwezigheid of afwezigheid van de eigenschap representeren:

Format van een waarheidstabel

Figuur 2

Casus	Eigenschap 1	Eigenschap 2	Eigenschap3	eigenschap x
casus 1	0	0	1		1
casus 2	1	1	0		1
casus 3	0	1	1		0
⋮					
↑					↑
eenheid van analyse					uitkomst waarin men geïnteresseerd is

Wat essentieel is voor het begrip van hetgeen ik hier aannemelijk probeer te maken is het onderscheid tussen de waarheidstabel in zijn klassieke gedaante, als wiskundig hulpmiddel om op basis van de combinatorische logica patronen van eigenschapcombinaties vast te stellen - de gedaante die door Ragin geïntroduceerd is in zijn QCA - en de waarheidstabel als niets anders dan een in tabelvorm tegen elkaar afzetten van drie kernelementen van onderzoek: de eenheid van analyse, de eigenschappen van die eenheid waarin men in het onderzoek rekening houdt, en de uitkomst waarin men is geïnteresseerd. De laatst genoemde gedaante is namelijk onderzoekslogica-onafhankelijk en heeft in feite niets meer te maken met waar "waarheidstabel" als technische term voor staat. Ik zal deze gedaante daarom in het vervolg het *methodenanalyse-kader* noemen.

Net zoals ik met de verhaallijn het ontstaan van de probleemstelling van dit artikel gevolgd heb, zal ik nu in de presentatie van mijn oplossing de ontstaansgeschiedenis

volgen. Van Becker's veralgemenisering van de waarheidstabel, als een instrument dat op *meerdere* manieren gebruikt kan worden, naar een nog verdergaande abstrahering tot een onderzoekslogica-onafhankelijk methodenanalyse-kader.

De waarheidstabel kan op verschillende manieren gebruikt worden

Becker betoogt dat er twee onderzoekslogica's zijn en reduceert daarmee Ragin's classificatie van drie naar twee. Één van die twee beschrijft hij in waarheidstabeltermen.

“The big trick of combinatorial thinking is: Think combinations! (As opposed to the most common alternative, which is: Think variables!)... See what the cases that interest you are made up of... Once you set up the columns, you can describe every case your research turns up by some combination of the presence or absence of each feature specified in them”(p.212).

Denken in combinaties

Hij maakt dat concreet door een aantal onderzoeksmethoden die gebaseerd zijn op "combinatorial thinking" (wellicht bekender onder de term Booleaanse methoden) te vertalen naar (verschillende) manieren van omgaan met een waarheidstabel. Één van die manieren is Ragin's QCA waarin deze op klassieke wijze wordt gebruikt. In *Qualitative Comparative Analysis* staat één uitkomst centraal en ligt de nadruk op de verschillende configuraties van enen en nullen die alle tot deze zelfde uitkomst leiden. Vergeleken met statistisch onderzoek waarin de invloed van één bepaalde eigenschap op een uitkomst bepaald wordt door te middelen over een groot aantal, liefst verschillende contexten stelt QCA zich de vraag naar de context waarbinnen een bepaalde eigenschap invloed uitoefent: "...[C]ausation is understood conjuncturally. Outcomes are analyzed in terms of intersections of conditions, and it is usually assumed that any of several combinations of conditions might produce a certain outcome" (Ragin, 1987, x). Bij deze techniek wordt de waarheidstabel ook als logisch hulpmiddel gebruikt om door middel van een algoritme de resulterende complexiteit te reduceren. Kenmerkend voor deze techniek is dat:

- a) eigenschappen worden toegevoegd net zo lang tot alle casussen die eenzelfde rij van enen en nullen hebben ook dezelfde uitkomst hebben
- b) de analyse zich richt op het achterhalen van de verschillende configuraties van enen en nullen die tot dezelfde uitkomst leiden.

Een voorbeeld dat in Ragin (1994a, p. 116-118) wordt uitgewerkt is een onderzoek naar de oorzaken van het wel of niet uitbreken van onlusten in landen die hun economie herstructureerden om kredieten van het Internationaal Monetair Fonds te verwerven. Twee combinaties van condities bleken het uitbreken van onlusten te kunnen verklaren: de afwezigheid van een democratisch gekozen regering in combinatie met een sterk militair apparaat en de afwezigheid van substantiele industrialisatie in combinatie met een democratisch gekozen regering. Deze causale configuraties impliceren uiteraard verschillende ontstaansgeschiedenissen van de onlusten in kwestie (en nadere analyse toonde tevens aan dat de repressie waarmee de demonstranten werden geconfronteerd in beide gevallen een andere was). Zoals dit voorbeeld laat zien kunnen hiermee complexe en schijnbaar contradictoire patronen van causaliteit worden geanalyseerd want één conditie, een democratisch gekozen regering, blijkt belangrijk te zijn in zowel zijn aanwezigheid als zijn afwezigheid: zij duikt op in beide causale configuraties.

QCA is een techniek waarin de verschillende rij-configuraties die tot eenzelfde uitkomst leiden centraal staan.

De essentie van een andere door Becker beschreven techniek, *Property Space Analysis* (PSA), bekend geworden door het werk van met name Paul Lazarsfeld (zie bijvoorbeeld Boudon, 1993), is de creatie van typologiën op basis van de varianten van verschillende variabelen. De paradigmatische vorm is de Property Space met vier typen gebaseerd op de kruistabel van twee variabelen die ieder twee complementaire varianten of niveaus hebben. De bijbehorende waarheidstabel heeft de variabelen als kolom, de complementaire varianten zijn de enen en nullen, en de uitkomst variabele ontbreekt. De primaire uitkomst waar een analyse toe leidt is het aantal casussen dat in ieder van de mogelijke combinaties van nullen en enen (typen) zit. Kenmerken van deze techniek zijn dus dat:

- a) een variabele/eigenschap als focus van de onderzoeksinteresse afwezig is;
- b) typologiën het hart vormen van de analyse;

Becker zelf heeft deze techniek gebruikt om op basis van twee eigenschappen, het wel of niet volgen van regels en het wel of niet gezien worden als afwijkend, een typologie van afwijkend gedrag op te stellen (zie 1998, p.174-175);

Follows Rules Perceived as Deviant

+	+	Falsely accused
+	-	Conforming
-	+	Pure Deviant
-	-	Secret Deviant

PSA is dus een methode waarin de rij van de waarheidstabel centraal staat, zonder onderscheid tussen causale en uitkomst eigenschappen.

Een andere techniek die wordt besproken is *Analytic Induction* (AI), een techniek die Becker zelf vele malen heeft toegepast (zie bijvoorbeeld Becker 1963 en 1994). Bij AI gaat het om het vinden van de unieke set van factoren, eigenschappen, variabelen die één enkele uitkomst bepalen. Om een van Becker's eigen uitkomsten als voorbeeld te nemen: het gebruik van marijuana voor plezier. Gedurende het onderzoeksproces worden casussen die "vergelijkbare" maar niet geheel dezelfde uitkomsten vertonen, bijvoorbeeld het gebruik van marijuana om "erbij te horen" (zonder in jargon "high" te worden) geëlimineerd uit de dataset, niet omdat ze niet interessant zouden zijn, maar omdat de focus van het onderzoek op een heel specifieke uitkomst ligt. Op deze manier wordt één specifieke rij van eigenschappen met een daardoor uniek bepaalde uitkomst "uitgezuiverd". Onderdeel van dit proces is natuurlijk niet alleen het elimineren van vergelijkbare maar niet geheel overeenkomstige uitkomsten maar ook het toevoegen van kolommen van eigenschappen net zo lang tot er een set van enen en nullen staat die de uitkomst waarin men geïnteresseerd is uniek bepaalt. Dit betekent dat er casussen worden toegevoegd zolang er nog een kans bestaat om er een te vinden die met dezelfde set van eigenschappen de uitkomst niet vertoont, dan wel de uitkomst vertoont met een andere set van eigenschappen.

AI is een methode waarin één specifieke rij van de waarheidstabel centraal staat, een rij die gedefinieerd wordt door één specifieke uitkomst en haar unieke set van eigenschappen.

Wat uit bovenstaande typering naar voren komt is dat de eigenheid van methoden beschrijfbaar blijkt in termen van wat er in de drie genoemde elementen in het onderzoek gebeurt. Dit deed bij mij de vraag rijzen of niet alle methoden, ook die in Becker's termen gebaseerd zijn op de variabelen-logica, zo beschrijfbaar zijn.

Denken in variabelen

Het beschrijven van de "Think variables" benadering lijkt met behulp van zo'n waarheidstabel ondoenlijk. De essentie daarvan is immers dat casussen verschillen in de *mate waarin* bepaalde eigenschappen aanwezig zijn. Een kleine aanpassing maakt het echter wel degelijk mogelijk: één eigenschap/variabele X moet dan gerepresenteerd worden met behulp van het noodzakelijke aantal niveau's (X_1 , X_2 , X_3 , etc.; bij een continue variabele is dat oneindig, een praktisch maar geen principieel probleem).

Met andere woorden, ook *grootschalig multivariaat (survey) onderzoek* is representeerbaar met behulp van een waarheidstabel. Deze zal daarbij de vorm aannemen van een (zeer) grote matrix en het onderzoek zal eruit bestaan met behulp van statistische technieken covariantie-relaties tussen de niveaus van de verschillende variabelen te leggen waardoor probabilistische causale uitspraken over de samenhang van verschillende variabelen mogelijk worden. Er is sprake van uitkomsten (afhankelijke variabelen) waarin men is geïntereeserd. De multivariate techniek zal eisen stellen aan het minimum aantal enen in bepaalde kolommen. De sampling van onderzoekseenheden zal daarop gebaseerd zijn.

Als we even voorbijgaan aan sampling problemen dan zou de eerder aangehaalde onderzoeksvraag naar de oorzaken van het wel of niet uitbreken van onlusten in landen die hun economie herstructureerden om kredieten van het Internationaal Monetair Fonds te verwerven in een multivariaat onderzoek er anders uitzien dan in een QCA. In plaats van de vraag naar de (verschillende) causale configuratie(s) van eigenschappen die leiden tot onlusten zou de vraag naar de bijdrage van verschillende individuele eigenschappen (in jargon onafhankelijke variabelen) aan het voorkomen van onlusten centraal staan. Het arsenaal aan multivariate analysetechnieken wordt steeds verfijnder en de bijdrage van de eigenschap in kwestie kan bepaald worden in zowel zijn directe als in zijn indirecte vorm, dat wil zeggen via zijn effect op een andere eigenschap. Dat wil zeggen dat multivariate technieken de bijdrage van individuele eigenschappen zichtbaar kunnen maken in de context van een specifieke causale configuratie van eigenschappen, men kan er de plausibiliteit van een causaal model mee onderzoeken. Maar, en dat is de essentie van het verschil met QCA, het gaat daarbij om één model, niet om het achterhalen van (zoveel mogelijk) verschillende causale configuraties. In het aangehaalde voorbeeld wordt dat verschil belangrijk bij een eigenschap als "de aanwezigheid van een democratisch gekozen regering", die de kans op onlusten, al naar gelang de constellatie van eigenschappen, onlusten zowel kan vergroten als verkleinen. Om misverstanden te voorkomen: het principiële verschil tussen beide technieken zit niet in het probabilistische karakter van multivariaat onderzoek. Analysetechnieken gebaseerd op de combinatorische (of Booleaanse) methoden kennen ook probabilistische varianten.

Samengevat in termen van het gebruik van de elementen van het methodenanalyse-kader: multivariate technieken focussen dus op de bijdrage die specifieke kolommen leveren aan een specifieke uitkomst, in het kader van een enkele causale configuratie.

Onderzoekslogica en de drie elementen van het methodenanalyse-kader

Het zal inmiddels duidelijk zijn hoe de eigenheid van verschillende methoden zich uitdrukt in een ander gebruik van de constituerende elementen van het methodenanalyse-kader. Het zal ook duidelijk zijn dat dit betekent dat de verschillende onderzoekslogica's die eerder aangehaalde auteurs als essentieel onderscheidingscriterium tussen methoden gebruikten alle tot uiting gebracht moeten kunnen worden in een specifiek gebruik van deze drie elementen wil mijn stelling stand houden.

Laten we daarom nogmaals naar de drie typen vergelijkend historisch onderzoek van *Skocpol en Somers* kijken: "macro-causale analyse", "parallele demonstraties van theorie" en "het contrasteren van contexten".

Het eerste type wordt als volgt omschreven; "...Macroanalysts...try to specify configurations favorable and unfavorable to particular outcomes they are trying to explain" (p.182). In *macrocausale analyse* ligt met andere woorden de te verklaren uitkomst vast. Al naar gelang het gevolgde design concentreert men zich op het aantonen van gelijke rij-configuraties voor een aantal casussen met eenzelfde uitkomst of op het aantonen van verschillende rijconfiguraties voor casussen met verschillende uitkomsten. De nadruk ligt hierbij op het vanuit de data zoeken naar de juiste set van eigenschappen die gelijke uitkomsten met elkaar verbinden. De te verklaren uitkomst en de set van casussen liggen vast en het onderzoek richt zich op het bepalen van de juiste set van kolommen van eigenschappen. Gegeven deze set wordt iedere uitkomst bepaald door één specifieke causale configuratie van aan- en afwezige eigenschappen.

Skocpol en Somers gebruiken het klassieke voorbeeld van Barrington Moore's "Social Origins of Dictatorship and Democracy" ter illustratie van deze benadering:

"Social Origins identifies three alternative political routes to the modern world: (1) through "bourgeois revolution" to liberal democracy; (2) through "revolution from above" to fascism, and (3) through "peasant revolution" to communism. With the aid of causal variables referring to the strengths of bourgeoisies in relation to landlords, to the modes of agricultural commercialization, and to types of peasant communities and peasant-landlord relations, Moore seeks to explain why specified sets of major countries have travelled one route rather than the others" (p.183).

Over het tweede zeggen ze: "...the reason for juxtaposing case histories is to persuade the reader that a given, explicitly delineated hypothesis or theory can repeatedly demonstrate its fruitfulness...when applied to a series of relevant historical trajectories" (p.176). In *parallele demonstraties van theorie* ligt de nadruk dus juist op het aantonen dat theoretisch voorspelde samenhangen bij casussen die aan de theorie zouden moeten voldoen ook inderdaad voorkomen. De set van eigenschap-kolommen en de uitkomst zijn dus voorgegeven en het onderzoek richt zich op het analyseren van casussen om aan te tonen dat alle casussen met de theoretisch juiste configuratie van eigenschappen de theoretisch voorspelde uitkomst laten zien.

En het derde type "...pursues...the juxtaposition of cases...to bring out the unique features of each particular case included in their discussions, and to show how these unique features affect the working-out of putatively general social processes" (p.178).

Bij het *contrasteren van contexten* ligt de nadruk dus op het particulariseren van een theoretische notie door middel van het contrasteren van casussen waarvoor deze notie relevant is maar die beschreven kunnen worden met eigenschappen configuraties die (maximaal) van elkaar verschillen. Net als bij PSA staat niet een enkele uitkomst centraal maar eerder een hele set van eigenschappen die alle relevant zijn vanuit de te particulariseren theoretische notie. Het streven is grenzen te stellen aan generalisaties, zonder echter nieuwe generalisaties na te streven.

In termen van het methodenanalyse-kader zou je kunnen zeggen dat de casussen vastliggen en uitgekozen zijn op gelijkheid in termen van één belangrijke eigenschap en ongelijkheid van zoveel mogelijk andere eigenschappen. Er lijkt weinig interesse voor de verklaring van één uitkomst maar eerder van het streven een configuratie van zoveel mogelijk relevante kolommen te vinden waarop de casussen in kwestie van elkaar verschillen. De auteurs citeren Clifford Geertz die uitlegt waarom hij het Indonesië vergelijkt met Marocco (in "Islam observed", 1971):

"Their most obvious likeness is...their religious affiliation: but it is also, culturally speaking at least, their most obvious unlikeness. They stand at the eastern and western extremities of the narrow band of classical Islamic civilization which, rising in Arabia, reached out along the midline of the Old World to connect them, and, so located, they have participated in the history of that civilization in quite different ways, to quite different degrees, and with quite different results. They both incline toward Mecca, but, the antipodes of the Muslim world, they bow in different directions" (p.179).

Skocpol en Somers positioneren deze drie methoden zelf in een soort onderzoekscyclus van het formuleren van generalisaties (macrocausale analyse) naar het demonstreren van hun plausibiliteit (parallele demonstratie van theorie) naar het aftasten van de grenzen van de generalisatie (contrasteren van contexten) en het daar weer uit afleiden van nieuwe in macrocausale analyse te toetsen hypothesen (zie p.196-197). De drie typen worden dus gekoppeld aan de doelstelling van het onderzoek. Daarmee wordt een brug geslagen tussen gebruikte methode en doelstelling van een onderzoek, een brug die bij de beoordeling van onderzoek heel relevant is. Het instrument van het methodenanalyse-kader kan gebruikt worden om je af te vragen op wat voor manier in een bepaald onderzoek de eenheid van analyses, de eigenschappen van die eenheid en het fenomeen waarin men geïnteresseerd is met elkaar in verband worden gebracht. Het definieert tevens het scala aan mogelijkheden want de representatie van ieder onderzoek wordt erdoor gereduceerd tot een drietal basiselementen. Je kunt één, meerdere, vele casussen hebben; je kunt één, twee, vele eigenschappen hebben; en je kunt al dan niet één specifieke, dan wel een set van eigenschappen als te onderzoeken fenomeen centraal stellen. De methode kan gericht zijn op het zo volledig mogelijk recht doen aan één casus, aan een set van casussen, aan één (of meerdere) eigenschap(en) over casussen heen, aan één configuratie van eigenschappen, of aan het veld van mogelijke configuraties van eigenschappen. Maar om de vraag of hetgeen in een concreet onderzoek gedaan wordt een juiste koppeling van deze elementen is, vraagt om helderheid omtrent de doelstelling van dat onderzoek.

Verdere uitwerking

Het bovenstaande wijst in ieder geval in twee richtingen voor verdere uitwerking van het gepresenteerde kader. De eerste betreft de verhouding tussen de doelstelling van een onderzoek en de koppeling die in dat onderzoek gemaakt wordt tussen de drie basiselementen. Zoals betoogd limiteren de drie elementen het scala aan "onderzoekslogica's" en het zou een aardige exercitie zijn de "Property Space" van deze logica's met behulp van deze elementen te beschrijven. Daarmee zou een set van onderzoekstypen gegeven zijn die men kan beoordelen op welke doelstellingen zij wel en welke zij niet kunnen dienen.

De tweede betreft de kwestie van multiniveau analyse. In veel onderzoeksvragen worden (eigenschappen van) eenheden van analyse van verschillende niveaus met elkaar in verband gebracht. Hoe dat te representeren op een bruikbare manier is een probleem waar ik me nog niet aan gewaagd heb.

Beide uitwerkingsrichtingen dragen het risico in zich tamelijk uitgebreide bouwsels op te leveren die weliswaar vollediger zijn maar juist daardoor op praktische bruikbaarheid inleveren. Het is niet ondenkbaar, zelfs zeer waarschijnlijk dat dergelijke uitwerkingen eerder de beperkingen van het hulpmiddel aan het licht brengen dan dat ze het krachtiger maken.

Uitleiding

Ik wil afsluiten met nogmaals erop te wijzen dat het methodenanalyse-kader niet meer is dan een hulpmiddel om tot antwoorden te komen; het is geen analytisch instrument dat bij juist gebruik noodzakelijkerwijs tot (goede) antwoorden leidt. Het verschaft niet eens alle termen die nodig zijn om tot goede antwoorden te komen, maar het verschaft wel een paar cruciale termen. Mijn algemene conclusie is dat het methodenanalyse-kader je een handzaam overzicht geeft van de drie elementen die in ieder onderzoek door een bepaalde logica met elkaar in verband worden gebracht: de onderzoekseenheid, de eigenschappen van die eenheid en het te begrijpen verschijnsel. Ieder onderzoeksdesign is in principe in deze termen te gieten. Je kunt het kader vergelijken met een gemeenschappelijke vocabulair. Zo'n vocabulair garandeert nog geen zinnig gesprek maar is wel een essentiële voorwaarde voor zo'n gesprek. Wie vertrouwd is met de discussies over multi/interdisciplinaire samenwerking zal dit bekend in de oren klinken, bijvoorbeeld economen en sociologen die elkaar vinden in het vocabulair van de rational choice theorie.

Het kader laat nog veel open wat de gehanteerde logica betreft. Juist in zoverre het nadenken over wat een bepaalde onderzoeksopzet poogt te doen in deze termen onherroepelijk bij de vraag naar de gehanteerde logica komt, en deze vraag bovendien handen en voeten geeft maakt het tot een krachtig hulpmiddel. Zoals aan het begin van dit artikel betoogt, zou u deze stelling kunnen toetsen door de andere artikelen van dit nummer van Sociale Wetenschappen in de termen van het gepresenteerde methodenanalyse-kader te vertalen en te bezien of deze vertaling u iets oplevert.

Literatuur

Becker, H. (1963) *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. New York: Free Press.

Becker, H. et.al. [1968] (1994). *Making the grade: The academic side of college life*. New Brunswick, NY: Transaction Publishers.

Becker, H. (1998) *Tricks of the Trade: How to think about your research while you're doing it*. Chicago: UCP.

Boudon, R. 1993) (Ed) *Paul F. Lazarsfeld on social research and its language*. Chicago: UoCP.

Dogan, M. & Pelassy, D. (1984) *How to compare nations?* Chatham: Chatham House Publishers.

Estes, R. (?) *Comparative Social Welfare Research*.
<http://caster.ssw.upenn.edu/~restes/isw/chapter6.html>

Frijhoff, W. (1997) *De identiteit van disciplines*. Lezing uitgesproken ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van de opleiding Algemene Sociale Wetenschappen 1 november 1996, UU/FSW

Lijphart, A. (1975) *The comparable-cases strategy in comparative research*. *Comparative Political Studies*, vol 8, no. 2, pp.158 - 177.

Ragin, C.,R. (1987) *The comparative method: Moving beyond qualitative and quantitative strategies*. Berkeley: UCP.

Ragin, C.,R. (1994a) *Constructing Social Research*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.

Ragin, C., R. (199b) *Introduction to qualitative comparative analysis*; in T. Janoski & M. Hicks (Eds.) *The comparative political economy of the welfare state*. Cambridge: UCP, p.299 - 31.

Skocpol, T. & Somers, M. (1980) *The uses of comparative history in macrosocial inquiry*. *Comparative studies in Society and History*, vol 22, p. 174 - 194.